

NA BITORAJU.

Posjetiv mnoge vrhove Gorskoga kotara, nisam smio minuti Bitoraja, i zato se 25. kolovoza godine 1884. spremi naša mala družba na put. Dvojica bijasmo oprćeni sa mapama u koje ćemo ulagati sabrano bilje, dočim je treći napunio žepove boćicama i eprovetama, kamo će pometati sabrane kornjaše i druge zarezničke.

Iz Fužine podjosmo do seoca Vrata, odkuda skrenusmo livadama prama šumi bitorajskoj. Čim smo u jelovu šumu stupili, zamjetismo onaj svjež, okrepljujući zrak crnogorice i onu osobitu tišinu, koju ne prekidaju pogrmuše i druge ptice pjevice milim pojem svojim. Samo smo jednu pticu čuli i vidjeli, koja, poletiv s jednoga stabla na drugo, nakostrušila se i zakrieštala, kao da joj ne bijaše pravo, što smo zapali u njezinu postojbinu. Bijaše to ugledna šoja, šojka ili kreštelica za koju, da ju i ne čusmo, znali bi, da u šumi bitorajskoj živi, jer nam to posvjedočiše izpala pera, kojima okitismo svoje šešire.

Put, kojim podjosmo, prekrasnom jelovom šumom, obični je kolnik ili voznik, što vodi pod samu tjemenicu Bitoraja. Tri smo sata tom šumom hodili, nasladjivajući se na pojedinim predmetima. Na jednom nas je mjestu zaustavila izprebacana hrpa dolomitnih stiena na kojima je gusta mahovina porasla na pedalj visoko, a na njoj se zelenila duga pera preprutova i žutili cvietiči šumske kreštrice, dočim su naokolo porasle vite jele, s kojih visijahu bledi lišaji.

Ima tu jela, kojim su debla i svrži obrasla gustom mahovinom, a na jednom nas mjestu iznenadiše tri jele u jedno srasle.

Od raznih papratnjača ima na Bitoraju celih šuma, zato ih i marljivo sabirasmo, pa onda mahove, lišaje, koje smo gulili sa stabala, panjeva i kamenja. Cvatuće su biline u crnogorici riedke, i zato nadjosmo na debeloj crnici samo tri biline: **M o n o t r o p a**

hypopytis, *Goodyera repens* i *Epipactis viridiflora*. Među grmljem opazismo i otrovni likovac (*Daphne*), za kojega mi naš vodič reče, da se zove »vučji liek,« nu zašto, toga mi nije znao kazati.

Svakoga će zanimati, da na Bitoraju raste pravi onaj ogrozd, što ga u vrtovima gojimo, samo mu ovdje bobulje nisu gladke, već žljezdicama posute. Našao sam ogrozd i na Maloj i Veloj Viševici, našao ga kod ponora Ličanke, na Medvedjaku i drugim nekim briegovima Gorskoga kotara. Uzpinjući se malo po malo, dodjismo opet do velikih stena, koje se iztakoše osebice na šumskoj čistini, ogrnute mrkim jelama. Tu sjedismo, da odpočinemo; sve bijaše tiho, samo daleki udarci sjekire, prekidahu od časa do časa tišinu.

Nedaleko od nas, a uz stazu, stajaše jedna visoka, nešto oguljena jela. Naš vodič, pristupiv k njoj, ogleda je, kao da nešto traži i položiv prst na deblo, reći će: »Evo vidite, gospodo, to su medjedovi zubi zasjekli.« Kad ga upitismo, zašto medjed zubima o deblo udara, reče nam, da to od zabave čini, nu ja mislim, da si medjed zubima pomaže, kad se na stablo penje. Još nam je vodič rekao, da ga već više godina vidjaju i sam ga gledao, kako se penjao.

On nam je o medjedu pripoviedao još ove dvie crtice:

»Seljak P. iz Fužine pošao sa domarima u goru i tu se sastao sa medjedom. Medjed navali na njega i obuhvativ ga prednjim nogama, na tle ga obori. Nasta očajna borba između medjeda i seljaka i ovaj hoće da se maši za nožem, nu u taj mu čas skine medjed kožu sa glave i prevuče preko lica. Seljak se onesvjesti, a medjed, onjušiv ga nekoliko puta amo i tamo, mislio je da je mrtav, pusti ga i otidje dalje. Posije ga nadjoše, u Fužinu ponesoše, gdje i danas živi.«

Druga je ova: »Lovački psi gonili medjeda, a on se stisnuo među pećine i tu pse čekao. Čim je prvi pas naletio, spopade medjed veliki kamen i ubije njime psa. Lovci posije dodjoše i medjeda ustrieliše.«

Samo se sobom kaže, da se je razgovor o medjedu duljio, dok ne dodjismo do jednog sjenatog mjesta, gdje se vodič opet zaustavio i uprv prstom rekao:

SNIEŽNICA POD JOŽINOM PLANOM.

VELA UČKA I ČEPIČKO JEZERO.

»Ono tamo je »pušina,« kako zovu rupu na koju se love pusi. Podjosmo u dolac, da tu pušinu razgledamo Nad otvor se nagnuo kamen, izpod kojega puhovi ulaze i izlaze. Povrh otvora položeno je nekoliko kolčića, koje »paki« zovu, a svaki je zaoštren i poduprt. Zanjuši li puh orah, liešnjak ili bukvicu, izadje, no kad udari o žbicu, kojom je »pak« poduprt, ova popusti, i on se ulovi.

Pred jednim ponorom opet je vodić šuštao i izpriповiedao nam nepriliku, koja je nekog seljaka snašla. Spuštao se u sumrak po vodu, pa ne vidiv ponora, padne unutra, ali ipak tako sretno, da nije nastradao i prolazeći ga seljaci izvukli konopom.

Razgovarajući, krenusmo napried. Crnogorica se počela gubiti, a jelu zamienila bukva. Dodjosmo na čistinu, zatočismo okom po onim tmastim vrhovima Gorskoga kotara, te izadjosmo na »Jožinu planu«*). Zelena je to i pusta kotlina, okružena bielim vapnenim stienama, od kojih ti padaju naročito one prama jugo-zapadu u oči. Protežu se nekoliko stotina metara daleko, od vode su izprane, od sunca obžgane, pune oštrica i pukotina. S jedne strane stvoriše pećine naravna vrata, koja vode u duboku, divlju i šumom zaraslu ponikvu, gdje je obično leglo medjeda, jedva što sam planom malo prošao, zagledam u dalekom modrilu Učku goru, pa kad opazih, da joj se podnožjem nešto cakli, uzviklih veseo: »Evo mora, evo mora!«, na što pohrliše i prijatelji, da s te visine pozdrave more i da oko raje na divnim krajevima domovine.

Iz daleka one ti se stiene čine na oko puste, nu ipak nije tako, jer ih ukrasuju prekrasne alpinske biline *Silene pusilla*, oblikom cvieta gizdavo alpinske čedo, i tamnomodra zvončika *Campanula rotundifolia*, svojim, velikim zvonastim cvietovima.

Obadjosmo i iztočne pećine, gdje nas iznenadi u najbujnijem cvietu jedna od ponajljepših naših otrovnica naprstak ili jedić (*Aconitum Napellus*), uz koga je bujila ruža alpinska (*Rosa alpina*) sa plodovima kao malenim crvenim bočicama.

*) Plana dobila svoje ime svakako od tuda, što ovuda ovce pasu i planduju, — Slika na čelu opisa sa tjemenicom Burnoga Bitoraja.

NOSIOCI SIENA NA PLANINI.

Bijasma na podnožju Bitoraja, valjalo se uzpeti i na njegovu tjemenicu; pokušasmo od pećina, ali naskoro zapasmo u taki labirint, da se moradosmo povratiti i strmom bukovom šumom krenuti uzbrdice. Bukva je tu takova, kao na Velikoj Viševici ili Snježniku, debla su u dnu svita, malo ne polukružna. Nigdje u Gorskom kotaru nisam tako čudnih prilika od bukava vidio, kao na Bitoraju; pred mnogom se zaustavismo i nakazi od drveta sladko nas mijasmo.

Preko ove bukove šume teško se probijasmo, sabirući i bilježeći sve, što smo uz put vidjeli. Vodić i prijatelj K. prvi zahvatiše tjemenicu, odmarajući pod hunkom (piramidom), dok smo mi izašli bili. Sad stajasma na tjemenici, a 1385 *m* visoko. Tu su se naslagale ogromne stiene, na površini gladke poput stola, a iz daleka gledane biele poput sniega. Prva mi bijaše, da razgledam čime je božica flora plješivo tjeme Burnoga Bitoraja okitila.

Izpitavši kraj, podjoh opet do tjemenice, da se nasladjujem dalekim vidikom. Oko se najprije zaustavlja na Bielim stienama, koje se razpucane, razklimane, pune kukova i zubova, uzdižu 1259 *m* visoko. S ove strane gledasmo Veliku (1059 *m*) i Malu Lipovaču, Oštrc (1124 *m*), Bielu kosu (1088 *m*), Slavica (1120 *m*), Debeli vrh (1137 *m*), Mrkovac (1091 *m*); zagledasmo Risnjak, Snježnik naš i kranjski, Kuželjske stiene kod Broda, na desno Višnjevicu (1367 *m*), Bielolasicu (1533 *m*), simo bliže Viševicu (1428 *m*), pa onda otegnuti, veličanstveni Velebit. Uz staru Karolinšku cestu poredala se Brestova draga, dalje Sungeri, pa Mrkopalj.

Ličko polje steralo se pred nama sa Ličem i pokrajnim selima, a tamo dalje se po brežuljcima pribrala pitoma Fužina. Kad si oko zaustavio na raztrganom Medvedjaku, zasvjetluca ti se more, u kojem se iztakoše otoci: Krk, Cres i Lošinj, pa i Učku goru sa Velom Učkom, pozdravio sam i odavle s uzhitom.

Povrativ se na Jožinu planu, spustismo se u hlad jedne bukve, da odmorimo i trudno tielo okriepimo. Posije kratka ručka, sjeo prijatelj na jedan panj, da riše stiene na plani, dočim sam ja pošao do spomenute duboke ponikve. Naslućujući, da bi mogao u blizini biti medvedji brlog, prizvah vodica, da me prati. Došav, do onih naravnih vrata, poče pripoviedati: »Bilo je lani, gospodine, kada su ljudi za košnje opazili medjeda, koji je ovuda izašao. Nastavili mu dvie nabite puške, jednu ovdje, drugu ondje, a za kokot privezali žicu. Čim bi se medjed puške dotaknuo, srušio bi se mrtav, ali su ljudi ipak badava čekali nu od onda se još uvijek ovuda tepe.«

— Podjimo na put, jer ćemo inače u gori omrknuti, — dovikne vodić, i mi se spremismo.

— Kuda da idemo,? upita nas nadalje. Rekoh mu, da se ne vraćam rado krajem, kojim sam došao, već drugom stranom, da nešto vidimo, čega ne vidismo. Reče nam, da će nas voditi do snježnice, u kojoj ima vječna sniega.

Spustismo se u nizzolicu, vodić pred nama, koji se na jednom zaustavi i dovikne: »Evo vam, gospodo, sniega!«

Valjalo se malo spustiti, preko jednog srušenog stabla nagnuti, kad nam se u groznoj dubljini zabeli snieg. Stojasmo i gledasmo tu strašnu ponikvu, koja je 30 -40 *m* duboka, okružena tankovitim jelama do samoga ruba, a pukla u ogromnim vapnenim stienama. Ravno pred nama uzdižu se te stiene malo ne osovno, biele, bjelcate i skoro gole. Od mjesta gdje stajasma, pada strana na koso i veoma strmo. Tu i tamo pokriva razpukle pećine bujno bilje, a mnogu šupljinu zatrapše trula trupla burom oborenih stabala, nu najzanimivija je zapadna strana snježnice

Tu se stvoriše na 20—24 *m* visoke, a 5 *m* široke kamenite cievi, zaokruživ se u dvie trećine kruga. Stiene, što ih stvaraju, saviše se sa devet omašnih obruča. Koliko je do dna tih cievi, teško je reći, jer je ono sniegom zatrapano.

»Hajdmo dolje, da poskočimo na 25. kolovoza na vječni snieg!« i mi podjosmo. Silazili smo dosta teško, dosta mučno, i jedva što se spustismo prama dnu, zagledasmo nad sniegom biljku, kao mlieko biela cvieta, koju danas niti vidjesmo, niti ubrasmo.

Bijaše to *Ranunculus platanifolius*, krasna vrst alpinskoga žabnjaka, koji se ovdje nastanio. Od drugih bilina našao sam kraj sniega ili nad njime *Doronicum Croaticum*, *Valeriana tripteris*, bijelo cvatuću *Saxifraga rotundifolia*, ružičasti *Erigeron alpinus*. Po stienama je bujala modra *Campanula pusilla* i nježna *Silene pusilla*.

Dodjosmo do omašne oborene jele, skočih na nju pa onda na snieg, a prijatelji za mnom. Uzmem toplomjer, te ga objesim na suhu granu, pa promatrah tu čudnu satvorinu. taj debeo snieg i krasno bilje, koje je u ovoj dubljim onako milo cvalo. Bijaše nam hladno, počesmo se vraćati sa punim svežnjem bilja. Kad sam zasopljen došao na vrh ponikve, opazim, da sam toplomjer zaboravio u sniežnici. Ne imati toplomjera, ne znati koliko je dolje temperature, te nismo mogli pregorjeli, s toga se spustih do sniežnice po drugi put. Dodjoh opet na snieg, pogledam toplomjer i opazim, da je živa kod + 2.5° R. stala, dočim bijaše na vrhu ponikve 11.3° R.

Pokupismo stvari i podjosmo dalje. Ne potraja dugo, kada dodjosmo opet do zamašnih stiena, do velike strmine, koja bijaše oborenim stablima zakrčena. Koliko smo se divili kraju, toliko nas je iznenadio preprut, jer je tlo pokrila cijela šuma, a pojedine hvoje bijahu metar i po dugačke.

Probismo se šumom, izadjosmo na jednu ravnicu, kad s lieva zagledasmo opet jednu ponikvu; dodjosmo do druge, treće ponikve i vodić nam reče, da smo sada prošli »Žilavim dolcima«. Dodjosmo u javorovu dragu, koja dobi ime od biela javora (*Acer Pseudoplatanus*). U Gorskom je kotaru porasao pojedince ili utrešen u šumu bukovu, nu ovdje vidio sam prvi put cijelu javorovu šumu, gdje stoji javor do javora porasav visoko i debelo.

Bieli javor najugledniji je nakit naših planina, iztičuć se crvenkasto-pjegavim deblom s kojega se kora kao sa vodoklena (*Platane*) lupi, dalekim previjenim granama, zaokruženom golemom krošnjom i svjetlim, smaragdnom lišćem.

U toj smo šumi odmorili, zatim krenuli prama Ličkom polju, a odavle u Fužinu, kamo smo stigli oko osme ure, čime završi naše putovanje po Burnome Bitoraju.

